

Empowering Workers
for a Better Information,
Consultation and Participation
in Agriculture Sector

Co-funded by
the European Union

NACIONALNI IZVEŠTAJ – SRBIJA

FAZA ANALIZE
**SRPSKO UDRUŽENJE MLADIH
POLJOPRIVREDNIKA**

Uvod

U ovom Nacionalnom izveštaju predstavimo rezultate našeg istraživanja za Osnaživanje radnika za bolje informisanje, konsultacije i učešće u poljoprivrednom sektoru Srbije.

Rezultati će biti predstavljeni po redosledu predložene strukture:

1. Opis nacionalnog poljoprivrednog sektora

Republika Srbija (RS) kao jedna od balkanskih zemalja ima razvijenu privredu, posebno u oblasti poljoprivrede. Prema rezultatima Zavoda za statistiku RS, oko 70 odsto zemljišta u Srbiji je poljoprivredno. Od toga je 4.867.000 ha obradivo.

Nažalost, i pored velikog potencijala, realni rast BDP-a zabeležen je u svim sektorima, osim u poljoprivredi - koji iznosi oko 5%.

Srbija ima više od 630.000 gazdinstava, ali je registrovano oko 400.000. Broj farmera raste i sada imamo 1,4 miliona farmera. Prema Zavodu za statistiku, u poljoprivredi imamo 426.300 radnika, a od tog broja - 165.500 čine žene (rezultati iz 2021. RZS)

Najdominantnija kultura na oranicama u Srbiji je definitivno kukuruz. Dve trećine useva je pod žitaricama, a od toga kukuruz je na 39 odsto njiva, sa prosečnim prinosom od 4,5 t/ha. Kukuruz je takođe glavni izvozni proizvod. Privredna komora Srbije (PKS) dostavila nam je informaciju da je u prošloj godini vrednost izvoza kukuruza bila 3,4 miliona evra. Ali veliki prihod dolazi i od pšenice - 2,3 mil. EUR. a od izvoza jabuka - nešto više od milion evra.

Kada je u pitanju voćarstvo, najveće površine su pod stablima šljive - 72.000 ha, zatim maline - 26.000 ha, jabuke - 25.000 ha.

U 2022. godini izvezeni su proizvodi sektora poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u ukupnoj vrednosti od 1,3 milijarde evra, dok je ostvarena vrednost uvoza dostigla 923,9 miliona evra. Shodno tome, ostvarena vrednost suficita u spoljnotrgovinskoj razmeni iznosi 348,6 miliona evra.

Prošle godine smo izvozili uglavnom u Rumuniju, Italiju, Bosnu i Hercegovinu i Rusiju.

Uvozili smo kafu, kaučuk i duvan. Zemlja u koju Srbija uvozi proizvode su Hrvatska, Turska, Belgija, Grčka...

Izvoz poljoprivrednih proizvoda u 2022. godini smanjen je za oko 4,3% u odnosu na prethodnu godinu, dok je uvoz povećan za oko 36,4%.

„Treba imati u vidu da je ukrajinska kriza prouzrokovala prekide brojnih lanaca snabdevanja kako na globalnom nivou tako i zbog otežanog načina poslovanja i na lokalnim tržištima. Ovi poremećaji na strani i ponude i tražnje podstakli su već prisutne rastuće inflatorne pritiske koji su se odrazili na promene cena, pa je jedan od razloga značajnog povećanja uvoza upravo rast cena osnovnih prehrambenih proizvoda na svetskom tržištu“, rekli su nam iz PKS-a.

Najzapaženije promene u našoj poljoprivredi jeste ulazak IT tehnologija “na velika vrata”. Primena elektronike i sofisticiranih informacionih tehnologija počev od nadgledanja useva, registracije RPG-a, apliciranja za državne podsticaje... pa do elektronike u upravljanju poljoprivrednim mašinama, mišljenja je agrarni analitičar Žarko Galetin.

Ali, kada je u pitanju struktura preduzeća u sektoru poljoprivrede (mala, srednja, velika, domaća ili strana), Agencija za privredne registre u Srbiji ne vodi takvu evidenciju. PKS nam je saopštio da je u oblasti poljoprivredne proizvodnje, lova i drugih srodnih delatnosti u 2022. godini aktivno poslovalo 4.678 preduzeća i 1.019 preduzetnika. U šumarstvu i seči drveća u istoj godini bilo je aktivno 198 preduzeća i 1.413 preduzetnika. I na kraju, u ribarstvu i akvakulturi poslovalo je ukupno 123 preduzeća i 682 preduzetnika. Dakle, u sektoru Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo u 2022. godini u proseku je bilo zaposleno 28.120 zaposlenih, što je za 5,6% manje nego u prethodnoj godini. U poljoprivrednoj proizvodnji, lovu i drugim srodnim delatnostima zaposleno je 20.428 lica, u šumarstvu i seči 6.625, dok je najmanje zaposlenih radilo u ribarstvu i akvakulturi, njih 1.067.

Glavni izazov za međunarodni poljoprivredni sektor u ovom trenutku je očuvanje prehrambenog suvereniteta zemlje.

„Danas smo u situaciji da ne proizvodimo dovoljno mleka, svinjskog mesa, pojedinih povrtarskih kultura, pa čak i nekih poljoprivrednih kultura za naše potrebe, što je do pre nekoliko godina bilo nezamislivo“, rekao je Galetin.

2. Uslovi rada i radni odnosi u sektoru poljoprivrede

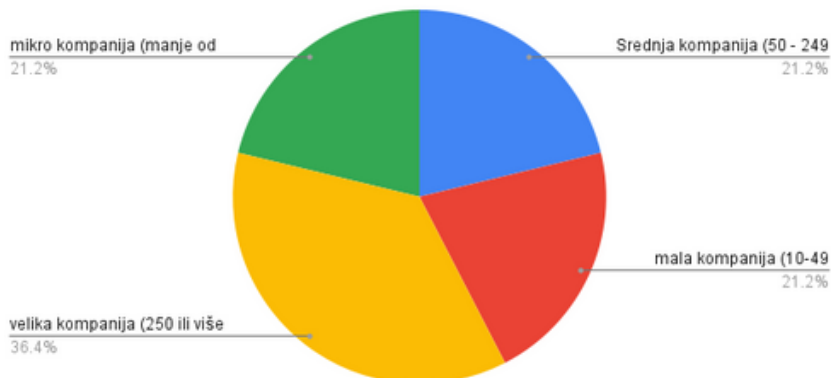
Na osnovu podataka Republičkog zavoda za statistiku (iz 2012. godine), stalno zaposlenih u okviru porodičnih gazdinstava ima 1.785, preduzetnika i pravnih lica stalno zaposlenih oko 26.280, broj sezonskih radnika je izražen u godišnjim radnim jedinicama i to je oko 29.430.

Nema podataka o sezonskim radnicima iz inostranstva, bilo da su u pitanju migranti ili drugi.

Specifičnost sektora poljoprivrede u pogledu sezonskih potreba za radnicima, kao i većina preduzeća u privatnom sektoru, godinama unazad uspostavlja sistem u kome se radnici zapošljavaju po potrebi i najvećim delom bez prijave. Položaj radnika je još nepovoljniji kada su zaposleni kod privatnika, dok je u preduzećima koja imaju oblik AD ili drugi oblik kapitala i gde su radnici u stalnom radnom odnosu, situacija bitno drugačija, dakle - povoljnija.

15,4% ispitanika iz upitnika su poslodavci, a ostali zaposleni. Njih 36,4% radi u preduzeću od 250 i više zaposlenih, a po 21,2% radi u mikro preduzeću (manje od 10), u srednjem i malom preduzeću. Međutim, njih 61,5% nema aktivan sindikat.

Count of 2. Koja je veličina kompanije u kojoj radite (na osnovu prosečnog godišnjeg broja zaposlenih,

Među poslodavcima, treba istaći da je samo jedan istakao da u njegovoj firmi postoji aktivan sindikat.

Tako, na primer, zaposlene u Institutu za voćarstvo u Čačku predstavljaju predstavnici Sindikata izabrani na redovnim godišnjim skupštinama. Celokupno funkcionisanje je regulisano Statutom i organizacionom šemom, kojom se uređuju prava i obaveze svih zaposlenih.

3. Kratak rezime nacionalnog sistema učešća zaposlenih

Zakon o radu u Srbiji ne izdvaja radnike u poljoprivredi, a uglavnom se sve svodi na rad po ugovoru: „Pre zaključenja ugovora o radu, poslodavac je dužan da obavesti kandidata o radnom mestu, uslovima rada, pravima i obavezama iz radnog odnosa, radni odnos i pravila iz člana 15. tačka 2.“

Iako sindikati nisu često zastupljeni, Zakon o radu (član 13.) propisuje: Zaposleni, neposredno ili preko svojih predstavnika, imaju pravo na udruživanje, učešće u pregovorima za zaključivanje kolektivnih ugovora, mirno rešavanje kolektivnih i individualnih radnih sporova, konsultacije, informisanje i izražavanje svojih stavova o važnim pitanjima iz oblasti rada.

„Stav poslodavaca je različit od slučaja do slučaja, ali se stiče utisak da često nerado prihvataju sindikalne inicijative“, zaključuje Galetin. Problem je u predstavnicima, koji su često neprincipijelni i nedosledni.

Ostali sektori funkcionišu mnogo bolje u smislu organizovanja sindikata. Razlog verovatno leži u strahu radnika od gubitka posla zbog sindikalnih aktivnosti, veruje agrarni analitičar. Ministarstvo za evropske integracije istaklo je da za puno usaglašavanje sa Direktivom EU 2002/14, Zakon o radu bi trebalo da sadrži odgovarajuće odredbe, i to u delu opšteg okvira za obaveštavanje i savetovanje zaposlenih u skladu sa Direktivom što podrazumeva definisanje ko se sve smatra predstavnikom zaposlenih, šta se smatra obaveštavanjem i savetovanjem, utvrditi vreme za savetovanje, razmotriti mogućnost da socijalni partneri na različitom

nivoima nakon pregovora mogu da zaključe sporazume o načinu savetovanja i obaveštavanja i drugo i da razmotre uvođenje sankcija za nepoštovanje odredaba koje se odnose na informisanje i savetovanje (član 8. Direktive).

4. Učešće zaposlenih u praksi u sektoru poljoprivrede: Opšta ocena funkcionisanja ovog sistema u praksi u sektoru poljoprivrede

Učešće preduzeća u sektoru poljoprivrede koja imaju uspostavljene procedure informisanja i konsultacija (u poređenju sa svim preduzećima u kojima zaposleni imaju pravo) je oko 25%, prema proceni Galetina.

Ono što je veoma interesantno jeste da je 4 od 6 poslodavaca iz upitnika odgovorilo da je dijalog između menadžmenta i zaposlenih konstruktivan, ostala 2 su odgovorila da nema sukoba, ali ni pravog dijaloga. Kada je reč o zaposlenima sa upitnika, 15 je odgovorilo za konstruktivan dijalog i 12 da nema mnogo sukoba, ali ni pravog dijaloga, 4 je odgovorilo da su odnosi konfliktni.

Nešto više od polovine kompanija ima posebne procedure za informisanje i konsultovanje zaposlenih (tj. učešće zaposlenih u donošenju odluka), 33,3 nema.

Glavne teme u terenskim procedurama informisanja i konsultacija su opšti rad i poslovni rezultati kompanije (29,7%) i organizacija radnih procesa (27%). Pitanja koja su uglavnom zanemarena ili sporedna su teme zaštite na radu, stručnog usavršavanja, obrazovanja, što je u manjem procentu.

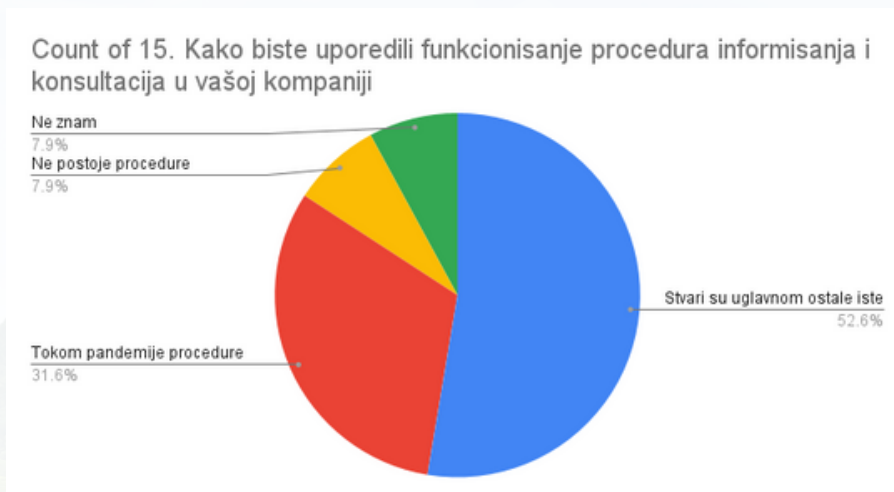
Na primer, informacije se baziraju na tekućim projektima ili produkciji, ali i radnim subotom i prekovremenom, kao što nalazimo u „Carskoj bašti“ u Zrenjaninu - kao dobar primer.

U drugoj firmi, poput „But & Co“ iz Lačarka takođe se govori o opremi za rad i radu u smenama.

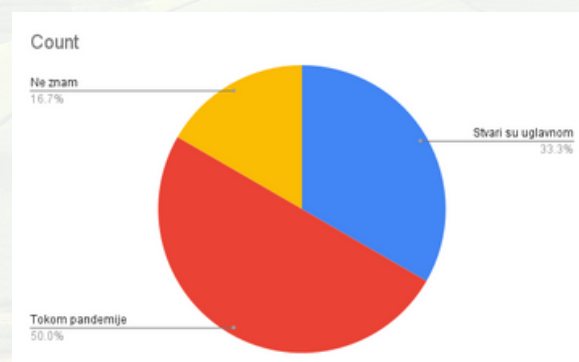
Što se tiče izazova koji onemogućavaju bolje funkcionisanje sistema, „glavni je percepcija menadžmenta da je nivo informisanosti radnika koji je proporcionalan potencijalnoj organizaciji radnika usmeren protiv menadžmenta“ - odgovara jedan od anketiranih.

5. Uticaj pandemije na poljoprivredni sektor i učešće zaposlenih

Kod 52,6% (poslodavci i zaposleni) stvari su ostale iste, kada su u pitanju glavne promene u organizaciji rada, ali su u 31,6% tokom pandemije procedure informisanja i konsultacija bile važnije i češće su korišćene.

Tačnije, 56,3% zaposlenih je istaklo da su stvari ostale iste, dok 50% poslodavaca smatra da su procedure bile važnije i češće korišćene.

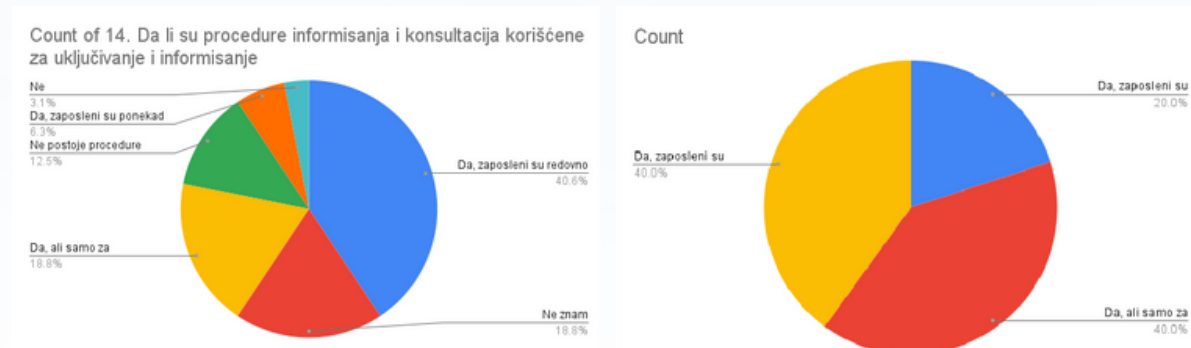
Koristi od učešća zaposlenih u kriznim vremenima su u donošenju odluka koje se odnose na zaštitu zaposlenih, kao što je to slučaj u „Institutu za voćarstvo Čačak“.

S druge strane, negativan primer je poslodavac koji nije organizovao sastanke za izveštavanje o potrebama zaposlenih.

Pandemija je drugačije uticala na učešće zaposlenih u poljoprivredi. U nekim preduzećima je zabeležen veliki broj bolovanja, u drugim minimalne promene uslova rada, ili je rad bio potpuno organizovan od kuće.

40,6% zaposlenih u anketi je reklo da se zaposleni redovno konsultuju o odlukama donetim zbog pandemije, dok po 18,8% je odgovorilo da jesu, ali samo za informisanje zaposlenih ili da ne znaju. S druge strane, po 40% poslodavaca u anketi je odgovorilo da su zaposleni

redovno konsultovani i samo o tim merama, a preostalih 20% je reklo da zaposleni ponekad konsultovani o bezbednosnim merama zbog pandemije.

Pandemija je podigla nivo neizvesnosti (opstanka kompanija), smanjila nivo posvećenosti poslu, ali je u izvesnom smislu pokazala i da je moguće funkcionisati i u ovako izuzetno nepovoljnim okolnostima, smatra Galetin.

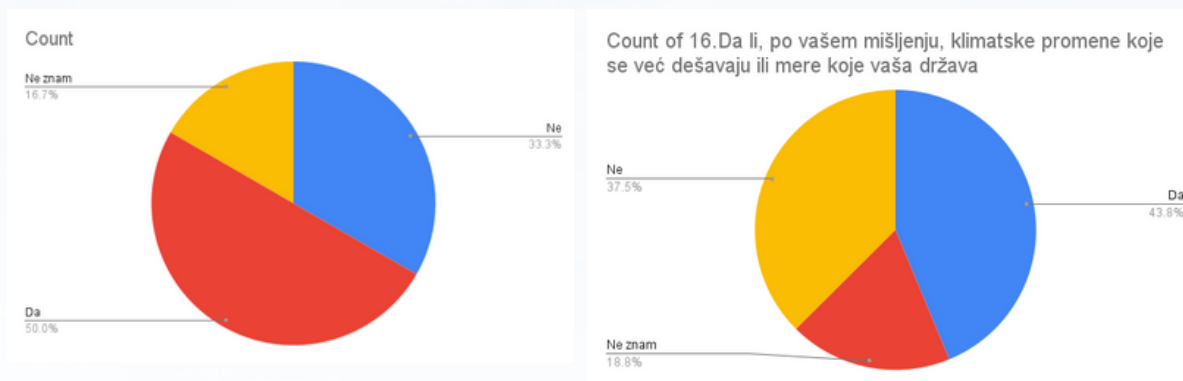
6. Uticaj klimatskih promena i Evropskog zelenog dogovora na poljoprivredni sektor

Zakon o klimatskim promenama u Srbiji usvojen je 2021. godine, ali će primena, po prirodi stvari, biti veoma spora. Čak i dosledna primena Akcionog plana ne može doneti brze promene. U kontekstu ovog pitanja, obaveza koja proizilazi iz Zakona o klimatskim promenama je donošenje strategije nisko-karbonskog razvoja. Već sada je jasno da, prema ovoj strategiji, Srbija neće ispuniti svoju obavezu iz Pariskog sporazuma da 2030. godine smanji emisiju gasova staklene bašte za 9,8% u odnosu na 1990. To značajno utiče na poljoprivredu i dovodi do toga da Srbija uđe u relativno nespremnu ovo doba klimatskih promena, veruje agrarni analitičar Galetin i smatra da je za početak, neophodno izvršiti rejonizaciju poljoprivrede.

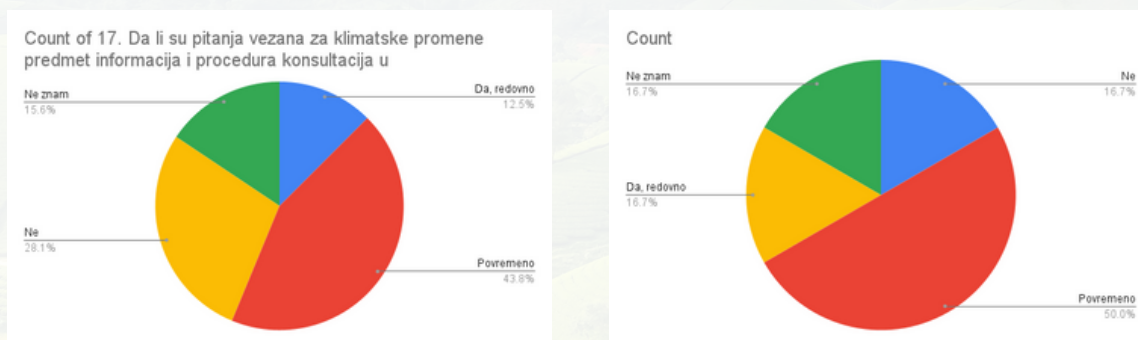
Što se tiče primera, intervjuisane firme koriste protivgradne mreže, mreže protiv insekata, opremu za navodnjavanje (kap i prskalice), sistem za zaštitu od mraza, mreže za sadnju hladovine i zaštitu ljudi u toku radnih procesa zaposlenih i drugih, kao odgovor na klimatske promene. Neki od njih, poput „Apis agrara“ iz Bačke Palanke, posebno brinu o hemijskom otpadu ili su obezbedili savremenu mehanizaciju.

Kada je reč o evropskom Zelenom dogovoru, stručnjaci smatraju da on, između ostalog, podrazumeva i ekonomsku pomoć državama za njegovu primenu, pa je iz tih razloga Galetin optimista da će i Srbija na bolji način primeniti ovaj sporazum. Ovakve promene bi doprinele kvalitetnijoj proizvodnji zdrave hrane, a istovremeno i uspešnoj borbi protiv klimatskih promena.

Tačno 50 odsto anketiranih poslodavaca je saglasno da klimatske promene utiču na poslovanje firme, 33,3% ne deli to mišljenje. S druge strane, 43,8% zaposlenih iz ankete dalo je potvrđan odgovor na ovo pitanje, dok 37,5 % ne smatra da postoji uticaja.

Blaga neusaglašenost u odgovorima poslodavaca i zaposlenih objašnjava zašto je 43,8 % zaposlenih odgovorilo da su pitanja u vezi sa klimatskim promenama povremeno predmet informacija i konsultacija, dok je takvih ponovo 50 odsto među poslodavcima.

7. Preporuke za unapređenje i bolju implementaciju postojećih mehanizama participacije zaposlenih u sektoru poljoprivrede:

Prema Nacionalnom programu za usvajanje pravnih tekovina Evropske unije (NPAA) 2022-2025, potpuno usklađivanje sa predmetnom Direktivom biće postignuto u trećem kvartalu 2025. godine usvajanjem novog Zakona o radu.

Sindikati, zaposleni i poslodavci nam nisu dali predloge kako da unapredimo i bolje primenimo postojeće mehanizme učešća zaposlenih u sektoru poljoprivrede.

Ipak, dobili smo nekoliko odgovora u anketama o tome kako poboljšati učešće zaposlenih u kompaniji ili poljoprivrednom sektoru uopšte. Anketirani su predložili diskusiju, da se zaposleni u poljoprivrednom sektoru više uključuju u donošenje nekih važnih odluka, naročito ako se odnosi na uslove njihovog rada. Važno je istaći da su ovi predlozi potekli od zaposlenih iz ankete

Kad je u pitanju ispunjavanje ciljeva klimatskih promena i implementacije Evropskog zelenog dogovora, anketirani su predložili da pitanja treba da se vode oko smanjenje emisija štetnih gasova, energetske efikasnosti, smanjenje zagađenja u kompaniji, rada u prorodi, ali su želeli i da se više govori o tome kako klimatske promene utiču na profit.

Empowering Workers
for a Better Information,
Consultation and Participation
in Agriculture Sector

Co-funded by
the European Union